

SECTIO VI.

Utrum propter peccatum contra solam externam confessionem fidei, aliqua pœna ipso jure incurratur?

1. *Peccatum contra confessionem fidei potest Ecclesia punire.* — Diximus de obligatione confitendi fidem, et de modis quibus contra illam peccatur; superest, ad complementum hujus materiæ, ut de pœna quæ huic culpæ correspondere potest, breviter dicamus. Est autem sermo de ecclesiasticis pœnis, nam de pœna quæ correspondet in foro Dei non opus est agere; nihil enim peculiare in hoc peccato revelatum est, præter ea quæ cæteris sunt communia; supponimus autem posse Ecclesiam hæc peccata punire, etiam pœna ipso jure lata, quia sunt peccata externa et sensibilia, quæ subjacent foro Ecclesiæ, etiamsi per talia peccata fides interna non negetur; sic enim consuevit Ecclesia punire magos et ariolos, lamias, et similes, qui dæmones colunt, vel pacta cum illis habent, etiamsi hæretici proprie non sint, ut videre licet in Directorio Inquisitorum, part. 2, quæst. 43 et sequentibus; et Simane., in Catholicis institutionibus, tit. 32 et 37; et Castro, lib. 4 de Justa hæreticorum punitione, cap. 22 et sequentibus; cum ergo de potestate constet, de facto dubium est an talis pœna sit lata.

2. *Quæ pœna sit imposita clerico promoti ad beneficium, si fidei professionem omittat.* — Deinde adverte ex dictis, duobus modis peccari posse contra confessionem fidei, scilicet, omittendo illam tempore debito, vel committendo contrariam negationem. De primo defectu nihil in antiquis canonibus invenio, nec sub censura cautum, nec punitum; solum ergo quoad hoc membrum animadverti potest lex lata a Concilio Tridentino, sessione 24, capite duodecimo, de Reformatione, ubi clericus promotus ad beneficium habens annexam curam animarum, vel ad canonicatum, aut dignitatem in ecclesiis cathedralibus, si intra duos menses a die promotionis suæ non fecerit professionem fidei modo ibi præscripto, privatur fructibus sui beneficii, donec illam faciat. Verba Concilii sunt: *Non faciant fructus suos*, quæ verba inducunt pœnam ipso facto, et obligant in conscientia ante omnem punitionem ad non retinendos fructus, tanquam non suos; et in sessione 25, c. 2 de Reformatione, præ-

ceptum ponitur Prælati, ut in prima Synodo post suam promotionem professionem fidei faciant, quam si omiserint, additur, ut provinciales episcopi Pontificem moneant, et interim a talis prælati communione absterneant, quod est veluti quædam censura. Ac denique Pius V, in quodam motu proprio, qui incipit: *In sacrosancta*, excommunicationem ipso facto tulit, non tam contra promotos, quam contra promoventes alios ad beneficia absque fidei professione; sed ille non videtur usu receptus, de quo legi potest Sanchez, lib. 2 in Decalog., cap. 5. Et hæc de prima culpa.

3. *An negantes fidem in solo actu externo pœnas hæreticorum incurrant.* — *Affermat Cajetanus.* — *Ejus primum fundamentum.* — *Secundum.* — *Tertium.* — *Quartum.* — In præsentem vero præcipue agimus de peccato commissionis per externam fidei negationem, quod semper fuit ab Ecclesia gravissime punitum, ut constat ex Concilio Ancyrano, per plures canones; et ex Concilio Eliberitan. 1 et 2, ubi etiam in articulo mortis isti communione privabantur, qui rigor postea temperatus fuit, ut constat ex Siricio Papa, in epistola ad Thimerium, Tarraconensem Episcopum, cap. 3, ubi non latam, sed ferendam excommunicationem illis verbis significat: *Quos a Christi corpore et sanguine abscindi jubemus*; et addit: *Quandiu vivunt, agant pœnitentiam; si tamen resipiscunt, eis est in ultimo fine reconciliationis gratia tribuenda.* Hinc ergo superest nobis quæstio, an sic lapsi exterius sine interna infidelitate ipso facto excommunicationis pœnam, vel alias apostatis impositas incurrant. Nam partem affirmantem docuit Cajetanus 2. 2, quæst. 12, art. 1, et quæst. 94, artic. 2, primo propter multa jura quæ absolute sic puniunt Apostatas, præsertim cap. *contra Christianos*, de Hæreticis, in 6, et alia multa in Decret. 26, quæst. 7; et ex Gregorio XI, lex peculiaris refertur in Directorio inquisitorum, 2 parte, quæstione 45. Secundo, quia Ecclesia non punit actus internos, sed externos; hoc autem delictum exterius factum ejusdem rationis est, sive fiat cum interna infidelitate, sive absque illa. Unde multa similia delicta, ut Magiæ, et similia, puniuntur ab Ecclesia, etiamsi absque interna infidelitate fiant, ut specialiter declaravit Joann. XXII in decretali revelata in dicto Directorio 431. Tertio, quia de facto isti absolvuntur, et Ecclesiæ reconciliantur, et aliis pœnis afficiuntur; ergo signum est incurrisse censuras et

pœnas. Quarto, argumentatur Cajetanus, quia qui furatur, incurrit pœnas contra fures latas, sive ex metu, sive ex alio motivo furetur; ergo similiter in præsentem.

4. *Resolutio quæstionis negativa.* — Nihilominus dicendum est eos, qui vel tormentorum metu, vel propter cupiditatem temporalium honorum aut honorum, exterius tantum et ficto animo fidem negant, et actiones confessioni fidei contrarias exercent, non incurtere pœnas, seu censuras latas simpliciter contra hæreticos, vel apostatas. Hæc est communior sententia, quam docet Sylvester, verbo *Apostasia*, 1, q. 1, et verbo *Hæresis*, q. 5, 6 et 9; Angel., verbo *Apostata*, q. 6; et Tabien., verbo *Hæreticus*, n. 2, et verbo *Apostasia*, n. 3; Navar., cap. 110, n. 27, c. 27. n. 56; D. Antoninus, 2 part., titulo 18, capite 5 et 6; Tolet., libro 4 Sum., capite 4, numero 6; Azor., tom. 1, lib. 8 Institut. mor., cap. 9, q. 9, 10 et 11, et cap. 21, q. 5 et 6; et plures alios in simili quæstione de externo idololatra retuli in tom. 1 de Religione, libro 2 de Superstitione, capite 6, in fine. Ratio est, quia lex pœnalis est stricti juris, et restringenda ad delictum perfectum et consummatum, quatenus per verba legis significatur; quod principium, ex materia de censuris et ex materia de legibus, tanquam certum supponitur. At vero leges seu canones simpliciter puniunt hæreticos et apostatas, sub quibus nominibus isti sic lapsi in confessione fidei non comprehenduntur. Nam imprimis non sunt simpliciter hæretici, ut patet, quia fidem retinent; nec etiam sunt simpliciter apostatæ, ut recte docuit Alens., 2 part., quæst. 163, membro 2, et innuit divus Thomas 2. 2, quæst. 12, art. 1, ad secundum; et probatur, quia isti simpliciter et vere non recedunt a fide et religione Christiana, sed tantum fecte, et ideo simpliciter non committunt apostasiam veram, quæ est apostasia perfidiæ, sed tantum fictam et simulatam; non ergo incurrant pœnas latas simpliciter contra hæreticos vel apostatas.

5. *Corollarium secundum ex proxima resolutione.* — *Ad fundamenta Cajetani in n. 3.* — Ex quo inferitur primo, hujusmodi homines propter tale crimen nullam censuram ipso facto incurtere. Probatur, quia non invenitur specialiter contra illos lata. Secundo, inferitur tale crimen non esse reservatum Papæ, nec juri communi; probatur, quia secundum commune jus nullum peccatum est reservatum Papæ, quod censuram annexam non habeat, nisi fiat particularis exceptio, quæ in hoc casu

non invenitur. Ex dictis colligitur facilis responsio ad fundamenta Cajetani: nam ad primum jam declarata sunt illa jura. Ad secundum vero respondetur Ecclesiam non punire actum internum separatim ab externo; punire tamen externum, ut procedit ab interno, et ejus malitiam induit, et ideo per dictas leges non punit hunc externum actum, quia non procedit ab infidelitate, quam præcipue per illas leges punire intendit. Quod secus est in aliis quæ feruntur contra Magos, verbi gratia, vel ariolos. Ad tertium vero respondetur illam absolutionem dari ad cautelam propter præsumptionem, et peccatum illud propter suam malitiam etiam puniri ab homine; aliter vero quam propria hæresis, vel apostasia, quando in foro externo sufficienter fidelis animus præsumitur. Ad quartum, negatur similitudo; nam furtum in sua malitia non pendet ab interna intentione, eo modo quæ hæresis vel apostasia. Nam furtum est peccatum in sua specie perfectum, quantumvis ex metu fiat; non autem hæresis aut apostasia, si deest falsa existimatio.

DISPUTATIO XV.

DE PECCATIS FIDELIUM CONTRA INTERNUM PRÆCEPTUM FIDEI.

1. *Quotuplex peccatum contra fidem internam committi possit.* — In præcedenti disputatione, propter materiæ brevitatem et commoditatem simul dixi de præcepto exterioris confessionis fidei, et de peccatis quibus violatur; in prioribus autem disputationibus, quamvis præcepta de interna fide explicuerim, tamen tractatum de peccatis contrariis, quia longam disputationem postulant, in hunc locum reservavi. Peccatum autem contra fidem internam duplex in genere distingui potest. Unum est ita repugnans ipsi fidei ut illam excludat, quod generali nomine infidelitas appellatur. Aliud est quod fidem non excludit; et hujusmodi vocamus peccatum, quod in homine fidei esse potest non solum divise (ut sic dicam), sed etiam composite: nam primum peccatum infidelitatis etiam ab homine fidei committi potest; sic enim contingit fidelem hominem in hæresim labi, non tamen retinendo fidem, et ideo dicimus fidelem posse infidelitatem committere, non in sensu composito (ut aiunt), sed in diviso; nam qui erat fidei potest infidelis fieri, amittit tamen fi-

dem. Nunc autem peccata fidelium vocamus ea, quæ sine amissione fidei, ac proinde in sensu composito in homine fidei esse possunt. Et de iis in præsentis disputatione tractamus, quia materia brevis est, ut postea latissimam materiam de infidelitate disputemus. Denique juxta duas obligationes præcepti fidei supra declaratas, affirmativam, scilicet, et negativam, dupliciter potest fidelis contra præceptum fidei peccare, scilicet, omittendo et committendo, quæ duo genera peccatorum breviter explicabimus.

SECTION I.

Quibus modis contra internum fidei præceptum per omissionem peccatur, et specialiter de ignorantia.

1. *Prima assertio: grave peccatum interdum committitur omittendo internum fidei actum.* — Ex præcepto fidei affirmativo duplex oritur obligatio, ut supra etiam dixi: una est ad exercendum debito tempore actum fidei; alia est ad sciendam materiam fidei, ut possit suo tempore actus fidei circa illam exerceri, et contrarius actus vitari. Primo ergo dicendum est, interdum peccari graviter contra fidei obligationem, omittendo interiorem actum fidei quoad exercitium ejus; de hac assertionem, seu de hoc genere peccati vix aliquid in doctoribus invenitur, fortasse quia hoc peccatum nimis occultum est, tam ratione actus interni cui opponitur, quam ratione temporis pro quo præceptum fidei obligat ad exercitium actus, quod difficile designatur, ut supra etiam dixi, disp. 13, sectione 5, num. 6; vel etiam quia hoc peccatum raro committitur, ita ut sit speciale contra hoc præceptum, quia obligatio exercendi actum fidei frequentius oritur ex aliis virtutibus, religionis, pœnitentiæ, aut similibus. Unde etiam fortasse factum est ut hoc peccatum non habeat speciale nomen impositum, quia revera non est ignorantia, de qua communiter loquuntur Doctores, nec est simpliciter carentia fidei, sed solum quidam non usus ejus pro certo temporis articulo.

2. *Hoc peccatum omissionis fidei est speciale, et mortale ex genere.* — Sed nihilominus negari non potest quin hoc sit speciale peccatum omissionis contrarium fidei, et ex genere suo mortale. Probat, quia certum est præceptum fidei obligare ad exercitium sui

actus, ut supra visum est. Certum est etiam posse hominem voluntarie non exercere talem actum tempore debito, quia hoc ex libertate hominis pendet; ergo tunc illa omisio erit speciale peccatum contra virtutem fidei, quia est transgressio specialis præcepti ejus, et privatio moralis honesti actus tunc debiti. Quia vero hoc peccatum mere internum est, non habet peculiarem pœnam impositam, quia de hoc defectu constare Ecclesiæ non potest, nisi quando simul peccatur in confessione fidei, et tunc non habet aliam pœnam, nisi quæ pro peccato commisso circa confessionem fidei imposita est. Unde circa hoc peccati genus nihil aliud notandum occurrit; nam ad cognoscendum illud, vel multiplicationem ejus, solum sunt consideranda quæ de tempore hujus obligationis superius diximus, sect. 5 citata.

3. *Secunda assertio: peccatum grave est ignorare articulos fidei, quos ex præcepto scire tenemur.* — Quando possit esse solum veniale. — Secundo, dicendum est etiam peccari graviter ignorando articulos fidei, quos ex præcepto scire tenemur, idque intelligendum est de tota materia quæ sub præceptum fidei cadit. Hæc est assertio communis Doctorum, et certa. Ita Sylvester, verbo *Scientia*, numero unico; Angelus et Tabien., ibidem; Navar., capite 11, num. 22; Medin., libro secundo Summ., capite 7; et Tolet. libro quarto Summæ, capite 2, numero 10, et alii. Probat, quia contra omne præceptum affirmativum peccatur voluntarie omittendo actum ejus; sed præceptum fidei affirmativum vere obligat ad sciendam materiam fidei, cui scientiæ per modum omissionis opponitur ignorantia, quam vocant negationis seu privationis, de qua nunc loquimur; ergo talis ignorantia est speciale peccatum omissionis contra præceptum fidei. Unde etiam constat hoc peccatum esse mortale ex genere suo, ut omnes etiam docent. Et ratio est, quia præceptum est gravissimum, et de re valde necessaria ad salutem; gravitas autem peccati ex gravitate materiæ et præcepti judicanda est. Dico autem *ex genere suo*, quia intra suam speciem est mortale; in individuo autem potest esse veniale, vel ex levi negligentia, seu imperfecta deliberatione, juxta ea quæ paulo post dicam; vel ex levitate materiæ, juxta supra dicta, disputatione 13. Nam ignorare, verbi gratia, substantiam mysteriorum symboli, vel aliquid ex præcipuis illorum, materia gravis est; nescire autem ipsum Symbolum memoriter, vel ordinem

articuli, vel Orationem Dominicam, vel etiam unum articulum minoris momenti, ut descensum ad inferos, non est grave peccatum, quia illa materia communiter gravis non censetur; sicut etiam nescire signo crucis uti ad se signandum more Ecclesiæ consueto, aliqua certe culpa est, non tamen gravis, ut quidam nimis rigore censent; erit ergo ad summum peccatum veniale, ut bene Sanchez cum aliis dixit, dicto libro secundo, cap. 3, num. 14; et juxta hæc de aliis judicandum.

4. *Ignorantia articulorum fidei, quomodo sit speciale peccatum.* — Duo vero supersunt explicanda circa hanc posteriorem assertionem. Primum est, quomodo possit hæc ignorantia esse speciale peccatum. Et ratio dubitandi est, primo, quia ignorantia non est omisio actus, sed habitus carentia; peccatum autem omissionis esse debet in omissione actus; nam, sicut habitus non potest esse peccatum commissionis (quia de non habendo habitu nullum est præceptum), ita nec carentia habitus potest esse peccatum omissionis, ideoque peccatum definitur per actum, et D. Thomas addidit sub actu comprehendi carentiam actus. Secundo, quia alias sequeretur eum, qui aliquo tempore ignorat res fidei, continuo toto illo tempore peccare, quia continuo ignorat. Consequens est aperte falsum; ergo. Tertio, quia videtur sequi eum, qui ignorat particulares articulos fidei, plura peccata committere, quia habet particulares ignorantias; privationes enim juxta positivas formas multiplicantur; sed ille particulares veritates ignorat; ergo particulares ignorantias habet; ergo plura peccata committit. Quarto, quia si ignorantia est peccatum, erit in intellectu; unde si sit in materia fidei, erit quidem ejus carentia; ergo erit quædam infidelitas; sed nulla infidelitas potest esse simul cum fide; ergo nec tale peccatum potest esse in homine fidei.

5. *An ignorantia secundum se sit peccatum.* — In quo subjecto sit peccatum ignorantia. — In qua carentia formaliter consistat hæc ignorantia. — Hæ objectiones proponuntur, ut, per occasionem earum, nonnulla, quæ ad hoc peccatum pertinent, explicemus. In prima petitur generalis quæstio, an ignorantia secundum se sit peccatum, vel tantum propter antecedentem negligentiam, ipsa vero ignorantia potius sit effectus peccati. Quam dubitationem tractant Theologi, prima secundæ, quæstione 76, articulo 2, et in 2 sentent., dist. 22, ubi Durandus, quæstione 2, docet

peccatum ignorantia consistere in sola negligentia; et favet non parum D. Thomas dicto articulo 2, ubi etiam Conradus et Cajetanus. Et late defendit hanc sententiam Vasquez ibi, disputatione 118, capite 2; et Corduba, in Quæstionario, lib. 2, quæst. 6. Præcipua ratio est supra facta, quod ignorantia est privatio habitus. Alii nihilominus docent ignorantiam secundum se esse peccatum, quod videtur esse communius Doctorum, quos dicti auctores late referunt, et potest suaderi, quia peccatum ignorantia est in intellectu, negligentia autem non est in intellectu, sed in voluntate. Tamen, ut existimo, hæc controversia facile componi potest, si in verbo *ignorantia* non sit æquivocatio. Advertendum est ergo, ex divo Thoma, in illo articulo secundo, ad tertium, quod sicut peccatum commissionis non est tantum in actu voluntatis, sed etiam in actu exteriori volito, et prohibito, ita omissionis peccatum, quod extra voluntatem consummatur, non est tantum in voluntate, sed etiam in carentia actus præcepti; et ideo tale peccatum, ut est externum, id est, extra voluntatem, in ea potentia est subjective ad quam pertinet actus præceptus, licet casualiter sit in voluntate, ut de ignorantia expresse dixit D. Thomas, in 2, dist. 22, quæst. 2, art. 1, ad primum. Quamvis ergo formale peccatum ignorantia sit in voluntate ignorandi, externa autem omisio, quæ est proprium peccatum ignorantia, in alia potentia esse debet. Et hinc recte concluditur ignorantiam esse in intellectu tanquam in subjecto, et hoc recte docet posterior sententia. Addendum vero ulterius est, hoc peccatum formaliter non consistere in carentia habitualis scientiæ; nam, ut recte dixit divus Thomas, in 2, ubi supra ad secundum et tertium, hoc peccatum actuale est, et ideo debet consistere in privatione actus, non in carentia habitus. Præterea, supra diximus, disp. 13, sect. 5, num. 9, præceptum sciendi res fidei non dari de habituali scientia seu memoria, sed de actibus quibus illa acquiritur; peccatum autem omissionis consistit in carentia ejus, quod præceptum est; ergo hæc omisio, quæ est ignorantia, in carentia actus consistit; in hoc ergo recte dixit prior sententia. Ex his vero tandem concluditur hoc peccatum formaliter esse ignorantiam quamdam actualem, quæ vocari solet inscitia, quia est carentia illorum actuum intellectus, qui ad scientiam, seu cognitionem fidei necessarii sunt. Et hoc modo dixit D. Thomas in prima

secundæ, dicto articulo secundo, ad tertium, ignorantiam, quæ est peccatum, consistere in negligentia, vel inscitia. Ex quibus duobus hoc secundum mihi magis placet; quia ignorantia pertinet proprie ad intellectum, negligentia enim, ut dixi, magis videtur spectare ad voluntatem, vel ad aliquas actiones corporis necessarias ad considerationem mentis, quarum omissio tunc nomen negligentiae meretur, quando voluntaria est.

6. *An semper is peccet, qui sua culpa ignorat quod scire tenetur.* — In secunda objectione, petitur an semper peccetis qui culpabiliter ignorat. Ad quod respondet D. Thomas, questione tertia de Malo, articulo primo, ad duodecimum, non semper peccare, quod est evidens. Primo, quia non semper talis homo cogitat nec advertit se ignorare; sine advertentia autem non est peccatum, utique actuale. Deinde licet pro aliquo tempore advertat, non semper pro eodem tempore tenetur occupari in addiscenda fide, quia præceptum discendi, quod affirmativum est, non obligat semper, et pro semper, sed temporibus opportunis; ac denique fieri potest ut occurrat tempus et cogitatio obligationis, et desit doctor, et tunc etiam homo non peccabit propter impotentiam discendi. Si tamen hæc tria occurrant, et nihilominus homo sit negligens, tunc actu peccabit; et quoties id omiserit, toties peccata multiplicabit, si inter unum et aliud peccatum moralis interruptio intercesserit, sicut dicere solent Theologi de peccato non restituendi, seu de retentione rei alienæ, et similibus.

7. *Utrum peccatum ignorantiae rerum fidei multiplicetur ad multiplicationem materiæ.* — In tertia objectione, petitur an hæc peccata multiplicentur ex parte materiæ, quia multa sunt quæ ignorantur. Ad quod breviter respondeo, si hoc peccatum consideretur præcise, ut est contra præceptum fidei, non multiplicari ex hoc capite, quia præceptum est unum, et tota illa materia per modum unius præcipitur; et ideo omissio etiam est una, quæ potest esse gravior, vel minus gravis, juxta extensionem materiæ. Est optimum exemplum in præcepto recitandi septem horas canonicas; nam omissio illarum unum est peccatum, juxta communem sententiam, propter rationem dictam; ita ergo est in præcise. Dixi autem: *Ut præcise est contra præceptum fidei;* nam si per ordinem ad alias virtutes ignorantia hujus vel illius rei sit peccatum, sic juxta diversitatem virtutum poterunt multiplicari

peccata, quia tunc etiam præcepta multiplicentur, ut ex præcepto castitatis tenetur quis scire fornicationem esse malam; ex præcepto vero justitiæ, furtum esse malum, et sic de cæteris.

8. *Quomodo ignorantia fidei distinguatur a peccato infidelitatis.* — In quarta objectione, postulatur quomodo differat hoc peccatum a peccato infidelitatis; potest enim aliquis cogitare, distinguere tanquam omissionem a commissione, quia hoc peccatum consistit in ignorantia negationis, ut diximus; infidelitas autem videtur consistere in ignorantia pravæ dispositionis, seu erroris. Sed non est adæquata distinctio, quia potest dari infidelitas, quæ sit etiam omissio, unde distinguere possunt tanquam omissio partialis et totalis. Sed contra hoc procedit objectio facta, quia tunc hæc omissio esset quædam infidelitas saltem partialis. Unde dicendum videtur distinguere hæc duo, quia infidelitas directe et formaliter opponitur ipsi fidei, unde privat honestate credendi et pia affectione ad fidem certam et infallibilem: hæc vero ignorantia, de qua loquimur, non opponitur directe fidei, sed cuidam præparationi ad fidem (ut sic dicam) scilicet, scientiæ, seu apprehensioni materiæ, quæ necessaria est ad usum fidei, et ideo formaliter non excludit piam affectionem ad fidem, ut talis est, neque etiam tollit certitudinem ac firmitatem circa ea quæ sciuntur et creduntur, et ideo talis ignorantia nulla infidelitas est.

9. *An ignorantia mysteriorum fidei possit esse in homine fidei invincibilis.* — *Prima sententia negat.* — *Probatur primo.* — *Secundo.* — *Tertio.* — Secundo explicandum est, an hæc ignorantia in homine fidei possit esse invincibilis, et a culpa excusari. Aliqui Theologi sentiunt, nunquam posse hanc ignorantiam excusari a peccato: D. Bonaventura, in 3, distinct. 25, articulo primo, questione tertia; Gabriel, articulo secundo, post quintam conclusionem; et Durandus, questione prima; idemque sentiunt Sylvester, et Angel., verbo *Ignorantia*; et tenuit etiam Gloss., in capite primo de Summa Trinitate, in sexto, verbo *Ignorantia*. Fundamentum est, quia unusquisque tenetur scire ea quæ ad suum statum pertinent, nec in illis cadere potest ignorantia invincibilis; sed hæc scientia rerum fidei, de qua tractamus, pertinet ad statum Christianum, quem nullus fidelis ignorare potest; ergo neque etiam potest excusari de ignorantia illarum rerum, quæ ad hunc statum generaliter pertinent. Secundo, quia si

homo faciat quod in se est, Deus illuminabit illum, vel providebit modum quo ignorantiam depellat. Propter quam rationem aliqui existimant etiam in infidelibus non posse hanc ignorantiam esse invincibilem; ergo multo minus esse poterit in fidelibus. Tertio, quia articuli fidei solemniter celebrantur ab Ecclesia, et feruntur in ore omnium; quomodo ergo possunt ab aliquo fidei invincibiliter ignorari? Propter quam rationem videtur in hanc sententiam inclinasse D. Thomas, 1 ad Corinth. 11, lect. 4.

10. *Resolutio questionis affirmativa.* — Nihilominus dicendum est hanc ignorantiam aliquando esse posse inculpabilem. Ita sentiunt communiter moderni scriptores: Navar., capite undecimo, numero 22; Vasquez, Azor, et alii, quos refert et sequitur Sanchez, libro secundo, capite tertio, num. 20. Ratio est, quia ignorantia non est culpa, nisi sit voluntaria; hæc autem etiam in homine fidei potest esse multis modis involuntaria circa unum vel alterum fidei articulum, vel etiam circa plures. Primo, quia ipsamet obligatio sciendi tales articulos potest ignorari; fieri enim potest ut multi fideles nunquam fuerint de hac obligatione edocti, neque in eorum mentem talis cognitio ascenderit, quod est optimum signum ignorantiae invincibilis; ignorata vero obligatione sciendi, consequenter excusatur a culpa negligentia discendi, et consequenter etiam ignorantia. Secundo, fieri potest ut aliquis sciens obligationem caruerit doctore, etiamsi illum diligenter quæsiverit, de qua diligentia, quanta esse debeat, prudenti arbitrio relinquendum est, et fieri optime potest ut talis homo iudicet prudenter se fecisse quod moraliter poterat. Tertio, sæpe contingit ut, licet aliquis habeat doctorem, propter incapacitatem non addiscat, neque percipiat ea quæ traduntur; quam excusationem aliqui admittere recusant, quia cum fides sit necessaria ut medium, non videtur admittenda incapacitas ejus in aliquo homine adulto. Dico tamen in multis esse posse sufficientem et maximam excusationem, præsertim in rebus obscurioribus fidei, quod ipsa experientia satis docet. Neque tota fides quæ præcipitur est necessaria necessitate medii: imo, ut supra dixi, aliqua sunt necessaria necessitate medii, quæ non semper in re postulantur, sed sufficere possunt in voto. Unde, licet verum sit nullum adultum esse incapacem totius fidei actualis, nihilominus multa mysteria fidei possunt aliquibus esse ita obscura ad percipiendum, ut facile in illorum igno-

rantia a culpa excusentur. Et hinc fortasse aliqui excusant ab hac culpa omnes pueros ante pubertatem, et ideo dicunt pro illo tempore non obligari hoc præcepto; sed non est vera regula, nec fundata in jure, nec est juxta consuetudinem Ecclesiæ, ideoque non potest ætas assignari, sed capacitas prudenti judicio spectanda est.

11. *Solvuntur argumenta.* — *Ad primum.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.* — Unde facile patet responsio ad rationes contrariæ sententiæ. Ad primam, dicitur aliquando posse cadere ignorantiam invincibilem in his quæ pertinent ad statum, quia vel obligatio earum rerum potest etiam ignorari, ut dixi, vel ex aliis capitibus jam insinuat, quod maxime accedere potest in hominibus rusticis et simplicibus, ut est communis turba fidelium. Ad secundam, dicitur etiam falsam esse illam sententiam de infidelibus, ut infra dicemus, et illam regulam de faciente quod in se est, non habere hic locum, quia hæc scientia, de qua tractamus, non est necessaria simpliciter ad salutem necessitate medii in re ipsa adhibendi, ut dixi. Ad tertiam, dico recte illo argumento probari hanc ignorantiam raram esse, præsertim inter Christianos, qui in communitate fidelium vivunt, et communiter instruuntur; in quo sensu locutus est ibi D. Thomas; non tamen probat talem excusationem esse absolute impossibilem.

SECTIO II.

An possit esse in homine fidei peccatum commissionis contra hoc præceptum fidei.

1. *Richardi opinio de peccato commissionis contra præcepta fidei.* — Richardus in secundo, distinct. 22, articulo secundo, quæst. secunda, etiam in ipsa ignorantia distinguit peccatum omissionis et commissionis: nam ignorantiam affectatam, commissionem vocat; ignorantiam autem crassam aut supinam, omissionem appellat; utique distinguens illa duo peccatorum genera ex actu voluntatis. Nos autem supponimus potius distinguere commissionem ab omissione ex actu voluto, quam ex actu volendi; nam omittere sacrum, etiamsi directo voluntatis actu sit voluntarium, peccatum omissionis est, ut suppono ex 1. 2, ideoque in præcise omnem ignorantiam negationis, quomodocunque voluntaria sit, omissionem appellamus; peccatum ergo commissionis

contra fidem solum esse potest in ignorantia, quam appellant pravæ dispositionis, et in actu positivo intellectus consistit: duplex autem potest esse in præsentia, scilicet, vel aliquis error contra fidem, vel deliberata dubitatio fidei; nam hæc etiam vel formaliter, vel virtualiter includit assensum de incertitudine fidei.

2. *Ratio dubitandi pro parte negativa questionis.* — Hinc ergo nascitur ratio dubitandi in præsentia puncto; aut enim iudicium contra veritatem vel contra certitudinem fidei, est voluntarium, vel involuntarium: si involuntarium, nullum est peccatum, ac proinde, etiamsi sit in homine fidei, non potest dici peccatum ejus, nisi valde materialiter; si vero sit voluntarium, erit quidem peccatum commissionis contra fidem, non tamen erit hominis fidelis: quia, ut supra dixi, illud vocamus peccatum fidelis hominis, quod non constituit illum formaliter infidelem, neque fidem expellit; hoc autem peccatum per se ac formaliter facit hominem infidelem, quia fidem expellit; ad expellendam enim fidem unus actus erroris sufficit, ut communiter asseritur, et in superioribus tactum est.

3. *Prima assertio: cum peccato commissionis contra fidem stare potest fides in homine fidei.* — Nihilominus dicendum est posse in homine habente fidem, et retinente illam, inveniri peccatum contra præceptum fidei per errorem positivum commissum, quod in hac materia peccatum commissionis appellamus. Hæc assertio latius probanda est infra tractando de hæresi, et ibi constabit esse communem Scholasticorum. Nunc ergo probatur breviter ex dictis in sectione præcedenti, quia fidelis potest ignorare culpabiliter aliquas veritates fidei: ergo cum illa ignorantia potest vel de illis dubitare, vel etiam contrariis propositionibus assentire, quia quod ignoratur potest etiam incertum judicari, et contrarium potest sub aliqua ratione apparente vel humana auctoritate representari, et ideo potest homo assentire: tunc autem ille assensus non est sine aliqua culpa; ergo ex culpabili ignorantia procedit. Est ergo illud peccatum commissionis; nam, licet ignorantia sit omissio, operari ex ignorantia est commissio; hoc ergo peccatum in homine fidei inveniri potest; tale autem peccatum non sufficit ad excludendam fidem, quia non est ex pertinacia, sed ex ignorantia, vel inadvertentia culpabili, et ideo non est hæresis, seu infidelitas propria, quæ sola fidem excludit. Potest ergo hoc peccatum

commissionis inveniri in homine fidei, retenta fide.

4. *An possit dari error in fide in homine fidei sine ulla culpa.* — *Opinio Altisiodorensis.* — *Aliorum sententia.* — Inquiri etiam potest, an e contrario possit talis error inveniri in homine fidei sine ulla culpa. Nam Altisiodor., libro 3 Summ., tract. 3, capite 2, quæstione tertia, circa finem, simpliciter negat; et potuit fundari, quia si talis error procedit ex ignorantia vincibili, peccatum est, ut diximus; si vero procedit ex ignorantia inculpabili, etiam hoc modo non excusatur a culpa ejusdem temeritatis, quia magna imprudentia est in rebus divinis et supernaturalibus iudicium ferre sine sufficienti illarum notitia. Et confirmatur, quia, priusquam homo iudicet de ejusmodi rebus, debet quod in se est facere, et diligentiam adhibere ut veritatem assequatur; si autem hoc faciat, Deus illum errare non permittet. Alii distinguunt inter actus fidei, quos omnes fideles scire tenentur, et alias res fidei, quas subtilitates fidei appellant; et in prioribus negant posse fidelem errare sine culpa, in posterioribus autem concedunt. Ita sumi potest ex D. Thoma 2. 2, quæst. 2, art. 6, ad secundum; et Cajetano, ibidem; Sylvest., verbo *Fides*, quæst. 4, num. 6. Hi tamen auctores partem affirmantem de subtilitatibus fidei expresse docent; quia vero de illis specialiter loquuntur, alteram partem negantem indicare videntur.

5. *Secunda in ordine assertio.* — Mihi alia distinctione utendum occurrit; aut enim homini fidei nunquam fuit aliqua veritas ita sufficienter proposita, ut per fidem infusam illam credere potuerit et debuerit; vel de facto illam credidit, aut habuit ejusmodi propositionem sufficientem fidei aliquando. Dico igitur posse fidelem sine culpa aliquando errare circa veritatem fidei nunquam sibi satis propositam; hoc imprimis certum est in subtilitatibus fidei, id est, in omnibus quæ non tenentur fideles ex præcepto scire. Probatur, quia hæc invincibiliter ignorantur, ut per se patet, et stante illa ignorantia, potest occurrere ratio vel auctoritas, quæ probabiliter et sine temeritate hominem decipiat, ut contingit in quacumque materia non evidenti; ergo in tali assensu nulla tunc erit culpa, quia ignorantia invincibilis tunc excusat a culpa contra fidem; motivum autem occurrens excusat a temeritate iudicii, et ita solvitur ratio Altisiodorensis. Nec in his rebus (ut dixi) est regula certa, quod Deus errare non permittat

eum qui diligentiam facit; nulla enim extat de hoc promissio, et convincitur aperte, quia Sancti interdum errarunt in rebus ad fidem pertinentibus, quas postea Ecclesia definivit, ut de Cypriano et aliis constat. Et hinc sequitur idem posse contingere circa aliquem articulum fidei, licet rarius, et in hominibus rudioribus et omnino indoctis. Probatur, quia in eis potest esse aliquando ignorantia invincibilis, ut dixi; ergo etiam possunt alia concurrere, quæ illum actum in talibus personis a peccato excusent, quia illud solum pendet ex facto contingente; imo interdum evenire potest; et sæpe forte accidit, ut homo rusticus, audiens explicationem alicujus articuli fidei, loco veritatis errorem concipiat, a quo sine dubio per ignorantiam, seu per quamdam incapacitatem excusatur.

6. *Tertia assertio.* — Deinde addo circa ea quæ saltem sufficienter proposita sunt, vel credita ex vera fide, et Ecclesiæ auctoritate, non posse hominem inculpabiliter errare, aut dubitare cum deliberatione, nisi fortasse ita fuerit oblitus prioris cognitionis, ac si nunquam illam habuisset. Hoc posterius manifestum est, quia, intercedente tali oblivione, præcedens cognitio nihil confert, et ideo idem iudicium est de tali homine ac de alio, qui semper caruit illa cognitione. Ratio autem prioris partis est, quia, ut Paulus ait, ad Galat. 1: *Etiam si Angelus de cælo evangelizet, contra id quod ex fide semel creditum est, non est illi credendum; per quam exaggerationem significare voluit Paulus, propter nullam auctoritatem vel rationem recedendum esse ab eo, quod semel creditum est.* Item quia, ut dicit Joan., 1 Canon., capite 3: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se; contra testimonium autem Dei nihil credi potest sine culpa; ergo qui hoc testimonium semel habuit, nunquam potest ab illo sine culpa recedere.* Denique, qui semel credit, ita debet esse affectus, ut certissimus sit, illud quod credit, non posse esse falsum; ergo fieri non potest ut postea aliquando sine culpa erret circa illud quod semel credidit. Neque in hoc admittenda est aliqua exceptio, neque aliquis casus in quo liceat, propter quorumcumque hominum auctoritatem, a veritate semel credita recedere, aut de illa dubitare, cum Dei et Ecclesiæ auctoritas omni humana auctoritati præferenda sit. Difficultates vero, quæ hic occurrere poterant, infra in materia de hæresi tractabuntur.

DISPUTATIO XVI.

DE INFIDELITATE.

Duplex acceptio infidelitatis exponitur. — Diximus de peccatis fidei contrariis, quæ in hominibus fidelibus inveniri possunt; sequitur dicendum de alio genere peccatorum, quæ propria sunt infidelium, et generali appellatione incredulitatis nomine significantur: prius autem, quam ad alia procedamus, generalis quædam hujus vocis æquivocatio tollenda est. Nam, sicut duplex est fides, una moralis, et altera theologica, ita infideles etiam in Scriptura interdum dicuntur ab infidelitate virtuti morali contraria, interdum vero ab altera, quæ fidei catholicæ opponitur. Priori modo dicitur Isaïæ 1: *Principes tui infideles*, utique in muneribus suis præstandis; unde Hieronymus inobedientes vertit; sic etiam Ecclesiastes 5: *Displicet Deo infidelis, et stulta promissio.* Posterior vero significatio frequentior est, præsertim in novo Testamento, 2 ad Corinth. 4: *Excæcavit mentes infidelium*; et 1 ad Corinth. 7: *Si infidelis discedit, discedat*; 4 ad Timoth. 5: *Factus est infideli deterior.* In præsentia ergo solum de infidelitate Theologicæ fidei opposita tractamus, et prius generali ratione de illa dicemus, postea vero ad peculiare modos ejus, et ad diversos gradus infidelium, præsertim ad illos qui ante baptismum vel post baptismum in hoc vitium inciderunt, descendemus. Tractat autem præsentem materiam D. Thomas 2. 2, quæst. 10; et illius expositores ibidem; reliqui Scholastici nonnulla disputant in 3, dist. 24 et sequentibus.

SECTIO I.

Quale peccatum sit infidelitas, et quibus modis generatim committatur.

1. *Infidelitatem esse peccatum de fide est.* — *Ratione etiam evidenter ostenditur.* — In hoc titulo supponitur infidelitatem esse peccatum; modum autem ejus inquirimus. Et quidem assertio ipsa quam supponimus, certa est de fide; habetur enim expressa in variis Scripturæ locis, Marci ultimo: *Qui non crediderit condemnabitur*, utique non solum propter alia peccata, sed etiam propter ipsam